

Ćamil Salahović *

Davor Bubalo **

PRAVO NA OBRANU PREMA ZAKONU O KAZNENOM POSTUPKU REPUBLIKE HRVATSKE

SAŽETAK

Autori u radu daju pravno-zakonski prikaz jednoga važnog prava okrivljenika –prava na obranu u kaznenom postupku. Prikaz je dan prema Zakonu o kaznenom postupku Republike Hrvatske. Pored pojedinačnih prava koja čine pravo na obranu, posebnu pozornost posvetili su tzv. „minimalnim pravima obrane“, zajamčenim Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. U središnjem dijelu rada autori određuju i analiziraju zakonski okvir prava na obranu, u kojem prikazu se posebno obrađuju materijalna i formalna obrana, a u okviru ove druge obvezna i fakultativna obrana, te obrana osoba slabog imovnog stanja. Rad obuhvaća i osvrtu kojoj mjeri je procesno kazneno zakonodavstvo prihvatilo međunarodna načela i standarde u tom području. Zaključno autori ističu da je kazneno procesno zakonodavstvo u Republici Hrvatskoj u najvećoj mjeri prihvatilo međunarodna načela i opće pravne standarde, kao međunarodnu garanciju kojom se svakom optuženiku jamči djelotvorno ostvarenje njegova ljudskog prava na osobnu (materijalnu) i stručnu (formalnu) obranu u kaznenom postupku, te tako osigurava pretpostavke ne samo zakonitog već i poštenog suđenja u kojem će optuženi građanin najpotpunije moći ostvariti svoja ustavna i zakonska prava pred kaznenim sudom.

Ključne riječi: kazneni postupak, pravni položaj okrivljenika, prava okrivljenika, pravo na obranu okrivljenika u kaznenom postupku.

---

* Doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici, odvjetnik u Odvjetničkom društvu Grgić & Partneri, Zagreb.

** Doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici, odvjetnik u Odvjetničkom društvu Grgić & Partneri, Zagreb.

1. Pojam i pravni položaj okrivljenika u kaznenom postupku

Prije određivanja pojma i pravnog položaja okrivljenika, treba pojmovno i sadržajno definirati kazneni postupak. Prema općeprihvaćenoj definiciji, kazneni postupak je skup procesnih radnji i mjera koje sudovi i druga državna tijela poduzimaju kada postoji sumnja da je počinjeno kazneno djelo, radi utvrđivanja postojanja kaznenog djela, počinitelja kaznenog djela, krivnje na strani počinitelja, te treba li i koju kaznenopravnu sankciju izreći krivom počinitelju tog kaznenog djela.¹Sustav pravila kojima je uređen kazneni postupak sadržan je u Zakonu o kaznenom postupku (ZKP),²kojim pravilima je glavni cilj da se kroz primjenu materijalnog i procesnog kaznenog prava građanima osigura da nitko nedužan neće biti osuđen prije nego se utvrdi krivnja na način propisan zakonom. U toj su zakonskoj odredbi sadržana dva oprečna zakonodavčeva nastojanja: s jedne strane jamstvo nedužnome da neće biti osuđen³, a s druge provođenje prava kažnjavanja krivih počinitelja kaznenog djela. Pritom se svakom počinitelju kaznenog djela jamči pravo na provođenje pravičnog kaznenog postupka, koji u sebi uključuje izricanje kazne ili druge mjere zakonom propisane u zakonito provedenom postupku pred nadležnim sudom.⁴

Kazeni postupak mora počivati na općim ustavnim i međunarodnim

---

1) D. Krapac, *Kazneno procesno pravo*, Prva knjiga: Institucije, Zagreb 2015, 4.; B. Pavišić, *Komentar Zakona o kaznenom postupku*, II. Izdanje, Dušević&Kršovnik d.o.o., Rijeka 2013, 2.; T. Bubalović / N. Pivić, *Krivično procesno pravo*, Posebni dio, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, 2014., 1-2.; Š. Pavlović, *Zakon o kaznenom postupku*, 2. izdanje, Libertin naklada d.o.o., Rijeka 2014.

2) Zakon o kaznenom postupku RH, NN br.152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14. ZKP iz 2008. prva je velika i dobrim dijelom neuspješna reforma hrvatskog kaznenog procesnog zakonodavstva koja je ostala takva i nakon Novele iz 2011. god. Ustavni sud RH odlukom od 19.07.2012. god. ukinuo je brojne odredbe ZKP/08, utvrdivši pored ostalog kako ZKP ne ispunjava svoju ustavnu funkciju te nametnuo obvezu konstitucionalizacije i europeizacije putem odluka Ustavnog suda i Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) nametnuvši ih kao učinkovit mehanizam za usklađivanje hrvatskog kaznenog procesnog prava sa europskim standardima zaštite temeljnih ljudskih prava i prava obrane. Novela iz 2009., 2013. i Novela Zakona o kaznenom postupku iz prosinca 2013. godine važan je dio tog procesa.

3) Vidi: Presudu Europskog suda za ljudska prava Peša protiv Hrvatske od 8. travnja 2010. (zahtjev br. br. 40523/08); odluku Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj U-III-2095/2010 od 21. veljače 2012., NN, br.25/12 i www.usud.hr; kao i E. Grdinić, Opće jamstvo poštenog suđenja u kaznenim postupcima i presumpcija nevinosti prema članku 6. stavcima 1. i 2. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Hrvatska pravna revija, siječanj 2006., 7. i dr.

4) Š. Pavlović, *Zakon o kaznenom postupku*, 2. Izdanje, Libertin naklada d.o.o., Rijeka 2014., 3.

kaznenoprocenim načelima u kojem će se štititi ljudska prava svih procesnih subjekata, prije svega okrivljenika. Dosljednim provođenjem temeljnih procesnih načela se osigurava ravnoteža između zahtjeva za učinkovitošću kaznenog postupka i težnje za zaštitu prava građana u tom istom postupku. Većinu tih načela preuzelo je i kazneno procesno zakonodavstvo u RH. Najvažnija ustavna načela koja se odnose na kazneni postupak su odredbe o slobodi, jednakosti svih pred zakonom, ravnopravnost stranaka, te odredbe o ljudskim pravima i slobodama.

Kazneni postupak podrazumijeva procesnu aktivnost brojnih učesnika tog postupka, prije svega suda⁵ i stranaka⁶(ovlaštenog tužitelja i okrivljenika). Prema čl.202. st.2. toč.2. ZKP, *okrivljenik* je osoba protiv koje je doneseno rješenje o provođenju istrage ili osoba koja je obaviještena o provođenju dokaznih radnji (na temelju čl.213. st.2.), osoba protiv koje je podnesena privatna tužba i osoba protiv koje je presudom izdan kazneni nalog. Zakon za osobu okrivljenikakoristi i druge izraze, ovisno o stadiju ili obliku kaznenog postupka u kojem se pojavljuje, tako: *osumnjičenik* je osoba protiv koje je podnesena kaznena prijava, ili se provode izvidi, ili je provedena hitna dokazna radnja (čl.202. st.2. toč.1.), *optuženik* je osoba protiv koje je optužnica potvrđena ili je u povodu privatne tužbe određena rasprava (čl.202. st.2. toč.3.), a *osuđenik* je osoba za koju je pravomoćnom presudom utvrđena da je kriva za određeno kazneno djelo (čl.202. st.2. toč.4.). Svi ti nazivi obuhvaćeni suopćim izrazom „okrivljenik“, jer ZKP izričito određuje da se odredbe o okrivljeniku primjenjuju na osumnjičenika, okrivljenika, optuženika i osuđenika (čl.202. st.3. i 4.). Odredba čl.6. st.3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (EKLJP ili Konvencija), pa tako i prava koja iz nje proizlaze, primjenjuju se na svakog optuženog za kazneno djelo⁷. Pogrešno bi bilo zaključiti da se minimalna prava obrane iz Konvencije u hrvatskom kazneno pravnom

---

5) Prema čl.118. st. 1.Ustava RH, NN br.56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14, (1) Sudbenu vlast obavljaju sudovi. (2) Sudbena vlast je samostalna i neovisna. (3) Sudovi sude na temelju Ustava, zakona, međunarodnih ugovora i drugih važećih izvora prava.”Prema čl. 2. Zakona o sudovima, (NN 28/13, 33/15, 82/15), “Sudovi su tijela državne vlasti koja sudbenu vlast obavljaju samostalno i neovisno u okviru djelokruga i nadležnosti određene zakonom.”

6) D. Krapac, KPP, 2015., 214.; Š. Pavlović, ZKP, 2014., 153-163.; B. Pavišić, KZKP, 2013., 222-250.

7)Više u Elica Grdinić, *Prava obrane (prema članku 6. stavku 3. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda)*, Hrvatska pravna revija, svibanj 2006.

sustavu primjenjuju samo na okrivljenika prema čl.202. st.2. toč.2. ZKP, ili na optuženika prema čl.202. st.2. toč.3. ZKP. Treba podsjetiti da osumnjičenik, onako kako je definiran u čl.202. st.2. toč.1. ne ulazi u pojam okrivljenika u formalnom smislu, ali ulazi u pojam okrivljenika u materijalnom smislu.⁸ Okrivljenik u materijalnom smislu je osoba protiv koje kazneni postupak još nije započeo, ali kojeg tijela kaznenog progona sumnjiče za počinjenje određenog kaznenog djela, te prema njemu poduzimaju pojedine radnje i mjere koje prethode kaznenom postupku, a u cilju razjašnjenja te sumnje.⁹ Pojam „osobe optužene za kazneno djelo“ Europski sud za ljudska prava (ESLJP) tumači autonomno, neovisno o značenju tog pojma u pravnim sustavima pojedinih država stranaka Konvencije. Tako je, sukladno praksi ovog Suda, optužena za kazneno djelo svaka ona osoba koju je nadležno tijelo službeno obavijestilo o sumnji da je počinila kazneno djelo ili protiv koje je poduzeta mjera ili radnja koja bitno utječe na njezin pravni položaj.¹⁰ Stoga se pojam osobe optužene za kazneno djelo proširuje u određenim situacijama i na osumnjičenika u prethodnom postupku koji provodi policija.¹¹ To je posebno važno u slučajevima kada se razmatra pravo na branitelja kroz prizmu zahtjeva koje je pred hrvatsko kazneno procesno pravo postavila doktrina *Salduz* u novijoj judikaturi ESLJP¹² kao i neke odredbe Direktive 2013/48/EU o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku.¹³

Pravni položaj okrivljenika u kaznenom postupku određen je ukupnošću njegovih prava i dužnosti propisanih zakonom. Okrivljenik može biti:

---

8) D. Krapac, KPP, 2015., 231.

9) E. Ivičević-Karas, *Pomicanje granica prava na branitelja pod utjecajem europskog kaznenog prava*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 22, broj 2/2015., Zagreb, 364-367.

10) ESLJP *Deweere v. Belgium*, presuda od 27. veljače 1980.; D. Krapac, *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava*, NN, Zagreb, 2008., 330-331.; L. Valković /Z. Burić, *Primjena izabranih elemenata prava na formalnu obranu iz prakse ESLJP u hrvatskom kaznenom postupku*, HLJKPP, vol.18., br.2/2011, Zagreb, 523.

11) Odluke ESLJP u predmetima: *Pakelli v. Germany*, §31; *John Murray v. United Kingdom*, §62-63; *Öcalan v. Turkey*, §131

12) Odluke ESLJP u predmetima. *Salduz v. Turkey*, §55; *Mader v. Croatia*, presuda od 21. lipnja 2011., Šešelj v. Croatia, presuda od 28. lipnja 2011., L. Valković / Z. Burić, 530-540.

13) Direktiva 2013/48/EU od 22.10.2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga, te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju sa trećim osobama i konzularnim tijelima, Službeni list Europske unije, L 294/1; E. Ivičević-Karas (2015 a), 361-363.

procesni subjekt, ali i *procesni objekt* u postupku. Položaj okrivljenika kao procesnog subjekta određen je obimom i sadržajem njegovih procesnih prava. Kao procesni objekt može biti izvor dokaza, odnosno izvor saznanja o bitnim činjenicama koje se utvrđuju u kaznenom postupku. Kao procesni objekt dužan je podvrgnuti se započinjanju i vođenju kaznenog postupka. U tom svojstvu može biti ograničen u svojim pravima i slobodama, u skladu sa zakonom.¹⁴ Okrivljenik je glavni subjekt kaznenog postupka te istovremeno i *stranka* u postupku, zajedno s tužiteljem. U tom svojstvu omogućeno mu je djelotvorno vršenje funkcije obrane i ostvarenje njegovih prava i pravno zaštićenih interesa.¹⁵

Okrivljenik spada među glavne subjekte kaznenog postupka jer je nositelj procesne funkcije obrane kojoj je cilj postignuće oslobađajuće presude u slučaju nedužnosti, odnosno osude prema najpovoljnijim odredbama Kaznenog zakona u slučaju utvrđene krivnje.¹⁶ Stoga okrivljenik mora u kaznenom postupku imati mogućnosti ostvarivati svoja prava obrane u korist spomenutog cilja. Procesni položaj okrivljenika u hrvatskom kaznenom postupku je dvojak. Okrivljenik je, kao protustranka ovlaštenog tužitelja, procesni subjekt kojem zakon osigurava određena procesna prava kako bi mogao ostvarivati funkciju obrane, odnosno, osobni interes obrane u kaznenom postupku. Okrivljenik je i procesni objekt određenih prisilnih procesnih mjera državnih vlasti. Okrivljenik nema pravne mogućnosti otkloniti protiv sebe kazneni postupak kad su ispunjeni zakonski uvjeti. Položaj okrivljenika kao glavnog procesnog subjekta proizlazi iz brojnih procesnih prava koja pravni poredak jamči za učinkovito ostvarivanje funkcije obrane u kaznenom postupku.

2. Osnovna prava okrivljenika u kaznenom postupku

Prava okrivljenika u kaznenom postupku katalogizirana su u odredbi čl. 64. ZKP, ali i u nekim drugim odredbama tog Zakona. Osnovno i najvažnije pravo okrivljenika u kaznenom postupku je *pravo na obranu* zajamčeno Ustavom RH, zakonima i međunarodnim pravom. Pravo na obranu proizlazi iz više ustavnih odredbi o ljudskim pravima i slobodama, zatim iz čl.

---

14)B. Pavišić, KPP 2014., 89.

15)S. Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Biblioteka Pravo, zakonodavstvo i sudska praksa, Edicija Udžbenici i priručnici, knj. 13., 1. izd., Službeni glasnik, Beograd 2008., 202-204.

16)G. Tomašević / D.Krapac/ S. Gluščić, *Kazneno procesno pravo*, Udžbenik za visoke škole, II. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, NN d.d., Zagreb 2012.

14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (MPGPP), čl. 11. st. 1. Univerzalne deklaracije o pravima čovjeka, čl. 6. st. 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (EKLJP) te drugih međunarodnih dokumenata. Iz tog prava proizlaze i sva druga pojedinačna procesna prava kojima ostvaruje funkciju obrane u kaznenom postupku. Najvažnija *pojedinačna* prava okrivljenika su:

- pravo da ga se smatra nedužnim sve dok mu se pravomoćnom presudom ne dokaže krivnja;¹⁷
- pravo na pravično suđenje (*fair trial* - čl. 6. EKLJP);
- pravo na šutnju, što znači da nije dužan iznijeti svoju obranu niti odgovarati na postavljena pitanja;
- pravo na branitelja po slobodnom izboru,¹⁸ ili po službenoj dužnosti kad je to određeno zakonom;
- pravo na odgovarajuće vrijeme za pripremanje obrane;¹⁹
- pravo da bude ispitan, u prethodnom postupku i na raspravi;
- pravo izjašnjavanja o svim činjenicama i dokazima koji ga terete, kao i pravo iznošenja svih činjenica i dokaza koji mu idu u korist;
- pravo uvida u spise i dokaze nakon podizanja optužnice;
- pravo na besplatnu stručnu pomoć branitelja, u slučajevima predviđenim zakonom;
- pravo na slobodnu usmenu komunikaciju s braniteljem ako se nalazi u pritvoru;
- pravo predlaganja dokaza i poduzimanja kaznenoprocenjskih radnji;
- pravo da bude prisutan na raspravi i da aktivno sudjeluje na njoj;
- pravo podnošenja prigovora na optužnicu;
- pravo podnošenja redovnih i izvanrednih pravnih lijekova te drugih pravnih sredstava protiv sudskih odluka;

17) O povezanosti presumpcije nevinosti i načela *in dubio pro reo*, vidi: T. Vasiljević / M. Grubač, *Komentar ZKP*, Beograd 2003., 31.

18) Više o tome: S. Trechsel, *Human Rights in criminal proceedings*, Oxford University Press, Oxford 2006., 276-277.

19) Vidi odluku Ustavnog suda BiH, broj AP 767/04 od 17. XI. 2005.

- druga prava propisana zakonom.

3. Domaće kazneno procesno pravo, ali i međunarodno pravo (čl. 6. st. 3. tač. c) EKLJP) posebno jamči okrivljeniku tzv. „*minimalna prava obrane*“ koja se moraju osigurati svakoj osobi lišenoj slobode i o kojima ona mora odmah biti obaviještena. To su sljedeća prava:

- pravo osumnjičenika da na maternjem jeziku ili jeziku koji razumije odmah bude obaviješten o razlozima lišenja slobode;

- pravo da prije ispitivanja bude upoznat s osnovama sumnje da je počinio kazneno djelo koje mu se stavlja na teret;

- pravo na stručnu pomoć branitelja kojeg može sam izabrati (ili umjesto njega druga zakonom predviđena osoba);

- pravo na branitelja bez naknade ako je takvog imovnog stanja da ne može snositi troškove obrane;

- pravo na neometano komuniciranje s braniteljem;

- pravo uvida u spis predmeta;

- te pravo na mogućnost i dovoljno vrijeme pripremanja obrane.²⁰

Prava obrane mogu biti: (a) pozitivna i (b) negativna.²¹ *Pozitivna prava obrane* čine skup ovlaštenja okrivljenika da poduzme određene procesne radnje koje mu omogućuju vršenje funkcije obrane (npr. poduzimati sve radnje i aktivnosti u postupku).²² *Negativna prava obrane* čine skup ovlaštenja okrivljenika da ne preduzima određene radnje i aktivnosti ako bi to bilo na štetu njegove obrane (npr. pravo na šutnju).²³

3. Pojam obrane u kaznenom postupku

3.1. Opći pojam obrane

Pod pojmom *obrane* treba razumjeti skup različitih procesnih radnji osumnjičenika i optuženika te njegovog branitelja koje su usmjerene na:

---

20) Usp. D. Krapac, KPP 2015., 235-236.

21) O pravu na odbranu, detaljnije vidi: M. N. Simović, V. M., *Krivično procesno pravo I*, 2013., 177-181.

22) M. N. Simović / V. M. Simović, *Krivično procesno pravo I*, dio, 3. izdanje, Pravni fakultet Bihać, 2013, 177

23) Usp. H. Sijerčić-Čolić, *Krivično procesno pravo*, Knjiga I., 3. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2012., 210.

pobijanje optužbe, utvrđivanje bitnih činjenica u njegovu korist, predlaganje primjene onih pravnih propisa koji su za njega najpovoljniji te postizanje najpovoljnije sudske odluke.²⁴ Omogućavanje obrane temelji se na potrebi zaštite ovih osoba u kaznenom postupku, postizanju zakonitosti suđenja, te postizanje jednakih mogućnosti stranaka na ostvarenje svojih prava i pravno zaštićenih interesa pred sudom.²⁵

Obrana okrivljenika je jednostavno cjelina radnji kojima se okrivljenik i njegov branitelj suprotstavljaju optužbi i poseban je dio djelatnosti u kaznenom postupku u koju spadaju procesne radnje poduzete s ciljem utvrđenja činjenica u korist okrivljenika i primjene propisa najpovoljnijih za okrivljenika, kako bi se za njega ishodila najpovoljnija sudska odluka. Takav sadržaj pojma obrane potvrđuje da je to zapravo procesna aktivnost protivna procesnim radnjama funkcije kaznenog progona i predstavlja ostvarenje prava okrivljenika da usmjeri procesnu aktivnost u pravcu suprotstavljanja optužbi.²⁶

Okrivljenik se ima pravo braniti sam ili uz stručnu pomoć branitelja kojega sam izabire iz reda odvjetnika čl.5. st.1. i čl.64. st.1. toč.3. i 4. ZKP. Okrivljenik u smislu čl.6. toč.3(c) Konvencije kao i čl.14. st.3. toč.b i d. MPGPP ima pravo na osobnu obranu koje pravo mu je zajamčeno i Ustavom RH u čl.29. st.2. podst.3. Ta obrana ima važno mjesto jer: a) znači pravo okrivljenika da u postupku iznosi tvrdnje u svoju korist te predlaže dokaze o tome i b) da sudjeluje u izvođenju dokaza koje je predložio tužitelj.²⁷ Konvencijske i ustavne odredbe o materijalnoj i formalnoj obrani usmjerene su ka ostvarenju načela dobre obrane u kaznenom postupku.

Načelo dobre i uspješne obrane²⁸ podrazumijeva: posebnu stručnost

---

24) Usp. D. Krapac, KPP 2015., 242., B. Pavišić, KPP 2011., 104.; G. Tomašević, *Kazneno procesno pravo - Opći dio: Temeljni pojmovi*, II. izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Split 2011., 73.; M. Grubač, *Krivično procesno pravo*, 4. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd 2006., 180.

25) O tome: M. N. Simović / V.M. Simović, KPP I, 2013., 187-198.

26) B. Pavišić, Komentar ZKP, 2013., 78.-84., Š. Pavlović, *Poznavanje i primjenjivost ustavnih i konvencijskih načela o pravičnom postupku kao condicio sine qua non dobre obrane*, HLJKPP, br. 2/2009; M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Knjiga IV., Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, JP Službeni glasnik, Beograd 2014., 73-89; N. Matovski, *Branilac u krivičnom postupku*, Vranje 1984., 13.

27) B. Pavišić, Komentar ZKP, 2013., 79.

28) D. Kos, *Odgovorna odbrana u kaznenom postupku*, HLJKPP, vol. 16, broj 2/2009., Zagreb, 573-582.

branitelja, potpuno i pravovremeno obavještanje o dokazima protiv optuženika, omogućavanje pripremanja obrane, neometano komuniciranje optuženika i branitelja, aktivno sudjelovanje u postupku provođenja procesnih radnji, očitovanje o prijedlozima i izvedenim dokazima protivne strane, podnošenje pravnih lijekova i drugih pravnih sredstava protiv nepravilne i nezakonite sudske odluke.²⁹

Više je značajnih odluka domaćih i međunarodnih sudova o važnosti i značenju prava na obranu u kaznenom postupku:

ESLJP u svojoj presudi navodi da je apelant morao imati veće mogućnosti da se brani na praktičan i djelotvoran način, kao i to da je uz prethodno podrobno obavještanje o prirodi i razlozima optužbe protiv njega, morao imati dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje obrane, pa kako mu to u konkretnom slučaju nije omogućeno, prekršena je odredba čl. 6. st. 3. b) EKLJP. (Odluke ESLJP, Mattoccia v. Italy od 25. VII. 2000.).

ESLJP smatra da je odbijanje domaćih sudova da saslušaju svjedoke obrane bez uzimanja u obzir relevantnosti njihovih izjava, dovelo do ograničavanja prava obrane koje je bilo nespojivo s jamstvima pravičnog suđenja zajamčenim članom 6. EKLJP. (Odluka ESLJP, Popov v. Russia od 13. VII. 2006.).

Prema pravnom stajalištu Vrhovnog suda RH, odluka suda o odbijanju dokaznih prijedloga, predloženih od strane bilo koje od stranaka u postupku, ne rezultira povredom prava obrane, jer sud nije u obavezi prihvatiti svaki predloženi dokaz, već to odbijanje može predstavljati žalbenu osnovu pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja. (Presuda VSRH, I Kž 263/12-5 od 25. IX. 2012.).

3.2. Vrste obrane

U kaznenom postupku postoje dvije vrste obrane: (1) materijalna (osoba) odbrana i (2) formalna (stručna) odbrana po branitelju.

Materijalna odbrana je ona odbrana koju obavlja sam okrivljenik, a proizlazi iz odredbe čl. 5. i čl 64. ZKP. Pored okrivljenika, branitelja mu mogu uzeti i njegov zakonski zastupnik, bračni odnosno izvanbračni drug, krvni srodnik u pravoj liniji do bilo kog stupnja, usvojitelj, usvojenik, brat, sestra ili hranitelj. Premda materijalna odbrana pripada isključivo okrivlje-

---

29) Usp. B. Pavišić, KPP 2011., 104.

niku, sud i tužitelj, ali i druga procesna tijela dužna su omogućiti djelotvorno vršenje materijalne obrane, iako te radnje i mjere ne spadaju u funkciju obrane u užem smislu.

Povrijeđeno je temeljno pravo optuženika da u postupku osim dovoljno vremena imaju i dovoljno mogućnosti da se pripreme i ostvare kvalitetnu odbranu, tj. da imaju jednaka sredstva (kao i protivna strana) i razumnu mogućnost da brane svoje interese pod uslovima koji ih ne stavljaju u znatno nepovoljniji položaj u odnosu na Tužilaštvo (Odluka Suda BiH, broj: S1 2 K 006087 14 Kž 24 od 25.IV.2014., vidi i odluku Ustavnog suda BiH, broj: U 6/02 od 05.04.2002., Bilten Suda BiH, 5/2015.).

Formalna obrana je stručna obrana koju u korist okrivljenika obavlja njegov branitelj. Branitelj je procesni pomoćnik okrivljenika koji svojim pravnim znanjem i procesnom vještinom pomaže okrivljeniku u pronalženju i utvrđivanju činjenica u njegovu korist, primjeni propisa koji su za okrivljenika najpovoljniji te djelotvornom korištenju procesnih prava.³⁰ Okrivljenik može izabrati branitelja samo iz reda odvjetnika kao osoba koje imaju posebno stručno znanje, posebna prava i dužnosti koja uređuje zakon i drugi propisi, te posebnu odgovornost. Pravo na stručnu odbranu, predviđeno je i u čl. 6. st. 3. tačka c) EKLJP, prema kojoj odredbi osumnjičena, odnosno optužena osoba ima pravo da se brani i uz pomoć branitelja prema vlastitom izboru ili po branitelju kojega odredi sud po službenoj dužnosti. I stručna pravna pomoć branitelja sastoji se u pobijanju pojedinih optužnih navoda, utvrđivanju činjenica koje su njemu od koristi, predlaganju primjene najpovoljnijih zakonskih propisa, te na druge načine, koristeći se pritom stručnim pravnim znanjem i procesnim vještinama.³¹ Pravo na materijalnu i formalnu odbranu moguće je ostvarivati u toku cijelog postupka. Materijalna i formalna (stručna) obrana nisu suprotstavljene jedna drugoj niti se isključuju, već su upravljene postizanju istog cilja.³²

Formalna (stručna) odbrana po branitelju može biti:

- fakultativna (neobavezna) obrana

---

30)D. Krapac, KPP, 2010., 222.

31) Usp. D. Krapac, KPP, 2015., 242-243., H. Sijerčić-Čolić, KPP I, 2012., 214., B. Pavišić, KPP, 2014., 92., G. Tomašević, KPP, 2011., 73.

32) Vidi odluke ESLJP u predmetima: *Pakelli v. Njemačke* (1983), *Imbrioscia v. Švicarske* (1993).

- obligatorna (obavezna) obrana i
- obrana siromašnih (obrana osoba slabog imovnog stanja).

1) *Fakultativna obrana*. Formalna obrana *po vlastitom izboru*³³ zasniva se na pravu osumnjičenika, odnosno optuženika da on sam, po slobodnom izboru, ako želi, sebi uzme branitelja, nevisno o prirodi i težini kaznenog djela.³⁴ To znači da branitelja može uzeti sam, ili ga uopće ne uzeti. Pravo na branitelja je temeljno ljudsko pravo priznato najvažnijim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, kao jedno od posebnih jamstava minimalnih prava obrane.³⁵

Zakon jamči okrivljeniku pravo izabrati branitelja po vlastitom izboru³⁶ s obzirom na zahtjeve izražene u odluci Europskog suda u predmetu *Salduz*³⁷, na koju se presudu poziva i Ustavni sud RH u odluci od 19.07.2012. Novelom ZKP/2013, dodatno je zajamčeno pravo okrivljenika da može imati branitelja prije početka i tijekom cijelog kaznenog postupka³⁸. Opseg i značenje prava na branitelja Europski sud je utvrdio presudom u već spomenutom predmetu *Salduz v. Turske*. U toj presudi ESLJP je posebno naveo da „...*pristup branitelju mora biti osiguran od prvog ispitivanja osumnjičenika od policije, osim ako bi se u svjetlu posebnih okolnosti svakog slučaja pokazao da postoje prinudni razlozi za ograničavanje tog prava*...“. Pravna stajališta izražena u toj presudi relevantna su za sve postupke i stadije postupaka prije suđenja, neovisno o njihovoj formalnoj

---

33) Ustavni sud je u odluci broj U-III-64667/2009 od 1. 3. 2011. (NN, broj 35/11 i www.usud.hr) uputio na svoju Odluku, br. U-III-3872/2006 od 7. srpnja 2009. (Nar. nov., br. 89/09), u kojoj je problematizirano pitanje branitelja po službenoj dužnosti u smislu osiguravanja podnositeljeva prava na učinkovitu obranu i zaštite njegovih ustavnih prava. Ustavni sud je u odluci broj U-III-64667/2009 naveo: “U konkretnom slučaju u situaciji kad je podnositeljevu izabranu branitelju (iz povjerenja) onemogućeno sudjelovanje na sjednici drugostupanjskog vijeća, na koju nije doveden podnositelj iz pritvora, pa je njegove pravne interese štitio (samo) branitelj po službenoj dužnosti u osobi odvjetnika kojemu je podnositelj u prijašnjem tijeku postupka opozvao punomoć zbog neslaganja oko koncepcije obrane, prema ocjeni Ustavnog suda, podnositelju su povrijeđena ustavna prava na pravično suđenje.” Vidi: S. Marković, *Pravo okrivljenika na vlastiti izbor branitelja*, Informator, broj 5970 od 25. svibnja 2011., 10.

34) D. Krapac, KPP, 2015., 245-246.

35) M. Pajičić, *Pravo okrivljenika na branitelja i na besplatnu pravnu pomoć*, HLJKPP, br.1/2010, 54.

36) ESLJP *Goddi v. Italy*, od 09. travnja 1984.

37) ESLJP *Salduz v. Turkey*, od 27. studenog 2008.

38) Čl. 65. st. 1. i 2. ZKP.

klasifikaciji. Načela koje je Veliko vijeće Europskog suda ustanovilo u ovoj presudi potvrđena su i razrađena kroz kasnije odluke, te su se uskoro ta načela u stručnoj javnosti počela prepoznavati kao tzv. *Salduz doktrina*³⁹. Pravo uhićenika na branitelja ključno je pitanje učinkovite obrane, posebice imajući u vidu da je RH u predmetima Mađer⁴⁰ i Šebalj⁴¹ osuđena, između ostalog, zbog uskrate prava na branitelja u policijskoj postaji. Stoga je posljednjom zakonodavnom Novelom izričito propisano da uhićenik prima pouku o pravu na branitelja po vlastitom izboru ili na branitelja postavljenog s lista dežurnih odvjetnika⁴², te da ima pravo slobodno, neometano i bez nadzora razgovarati s braniteljem.⁴³ Uhićenika se mora poučiti i da branitelj može biti prisutan njegovom ispitivanju.⁴⁴ Direktiva o pravu na branitelja u kaznenom postupku⁴⁵ iz 2013., uvažavajući judikaturu ESLJP, izričito propisuje pravo osumnjičenika na branitelja ne samo prije ispitivanja od strane policije, nego i u slučaju kada mu je oduzeta sloboda, koje pravo ostvaruje odmah nakon oduzimanja slobode, dakle, i nakon uhićenja.⁴⁶

2) *Obvezna obrana*. Obavezna (*obligatorna*) formalna odbrana zasniva se na obavezi osumnjičene, odnosno optužene osobe da u određenim slučajevima mora imati branitelja, kojega može sam izabrati, a ako to ne učini, postaviti će ga sud po službenoj dužnosti⁴⁷. Time se ne dira u pravo

39) Vidi odluku ESLJP *Mađer v. Croatia*, od 21. lipnja 2011. O tome i L. Valković /, Z. Burić, *Primjena izabranih elemenata prava na formalnu obranu iz prakse EKLJP u hrvatskom kaznenom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 18., br. 2/2011., Zagreb, 521-530.; E. Ivičević-Karas, *Pomicanje granica prava na branitelja pod utjecajem europskog kaznenog prava*, HLJKPP, vol. 22, br. 2/2015, Zagreb, 355-382.; Direktiva 2013/48/EU Europskog Parlamenta i Vijeća od 22.10.2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhićenog naloga, te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju sa trećim osobama i konzularnim tijelima, Službeni list Europske unije, L 294/1; Ministarstvo pravosuđa: Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Zagreb, srpanj 2015.; <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/2014/.../189%20-%209.pdf>

40) ESLJP *Mađer v. Croatia*, presuda od 2011. od §158.

41) ESLJP *Šebalj v. Croatia*, presuda od 2011., §257.

42) Čl. 108.a st. 1. toč. 3. ZKP

43) Čl. 108. st. 7. ZKP

44) Čl. 65. st. 2. ZKP

45) Direktiva 2013/48/EU

46) Čl. 3. st. 2.c) Direktive 2013/48/EU

47) Vidi: S. Marković, *Postavljanje branitelja po službenoj dužnosti u odnosu na ustavno pravo na primjerenu obranu i pravično suđenje*, Informator, broj 5838, od 17. veljače 2010., 11.

okrivljenika na slobodan izbor branitelja. Samo onda kada on to ne učini, a radi se o slučajevima obigatorne obrane, branitelja postavlja sud. Čl.66. st.1. ZKP propisuje slučajeve u kojima je obrana obvezna i trenutak od kojeg okrivljenik mora imati branitelja. U točki 1. navedenog članka obveznost obrane određuje se trenutkom „prvog ispitivanja“, te se navode smetnje vezane za stanje okrivljenika: „...nijem, gluh, slijep, gluhoslijep ili nesposoban da se sam brani“. Obvezna obrana traje do pravomoćnog završetka kaznenog postupka. Prema toč.2. obvezna obrana se određuje s obzirom na težinu kaznenog djela. Ako se postupak vodi za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora teža od 12 godina okrivljenik mora imati branitelja od prvog ispitivanja ili dostave rješenja o provedbi istrage pa do pravomoćnog završetka kaznenog postupka, te se određuje da okrivljenik mora imati branitelja u postupku izvanrednih pravnih lijekova za kaznena djela za koja je izrečena kazna dugotrajnog zatvora. U toč.3. je propisano da okrivljenik mora imati branitelja od donošenja rješenja o određivanju pritvora ili istražnog zatvora kako bi mu se omogućilo djelotvorno sudjelovanje u postupku u situaciji otežanog komuniciranja zbog lišenja slobode. Pod toč.4. prošireni su razlozi obvezne obrane iz toč.3. kada su okrivljeniku ograničena prava i smanjena mogućnost komunikacije s braniteljem zbog oduzimanja slobode u nekom drugom predmetu. Oduzimanje slobode u jednom predmetu razlog je postojanja obvezne obrane u nekom drugom predmetu u kojem se postupak vodi po službenoj dužnosti. Toč.5. obuhvaća razdoblje kaznenog postupka od dostave optužnice okrivljeniku do pravomoćnog završetka postupka za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora od 10 godina ili teža. Okrivljenik kojem se sudi u odsutnosti mora imati branitelja bez obzira na težinu kaznenog djela i zakonom propisanu kaznu kako je to navedeno u toč.6. Toč.7. se odnosi na dva slučaja suđenja u okrivljenikovo odsutnosti. Prvi postoji ako se sam stavi u položaj ili stanje uslijed kojeg nije mogao sudjelovati na raspravi, dok drugi postoji ako se postupak vodi za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora do 12 godina, a okrivljenik koji je uredno pozvan nije pristupio, ili mu se poziv ne može uručiti jer je promijenio adresu, a o tome nije obavijestio sud ili očigledno izbjegava poziv. Sud može odlučiti da se rasprava provede u odsutnosti okrivljenika ako je bio prethodno upozoren da mu se može suditi u odsutnosti i ako se očitovao o optužnici u nazočnosti branitelja. Toč.8. propisuje se obvezna obrana kada je okrivljenik ostao bez branitelja jer mu je rješenjem uskraćeno pravo na poduzimanje radnje

ili zastupanje. Okrivljenik s duševnim smetnjama mora imati branitelja od donošenja rješenja o provedbi istrage (toč.d). Toč.10. odnosi se postupak stranačkog sporazumijevanja, dogovora o krivnji i sankciji i donošenju sporazumne presude u kojoj okrivljenik tijekom pregovora mora imati branitelja, dok je u toč.11. generalna klauzula o obveznoj obrani i u drugim slučajevima propisanim ZKP. U st.2. čl.66. navedeno je da u slučajevima odugovlačenja postupka okrivljenika i njegovog branitelja kao dogovoreni otkaz ili opoziv punomoći, okrivljeniku će se postaviti branitelj po službenoj dužnosti za daljnji tijek postupka do njegovog pravomoćnog završetka. U čl. 66. st.3. navode se drugi posebni uvjeti kada se okrivljeniku postavlja branitelj po službenoj dužnosti.

Ustavni sud RH je utvrdio da je podnositelju u konkretnom slučaju povrijeđeno pravo na branitelj jer u kaznenom postupku koji je prethodio ustavnosudskom postupku nije imao branitelja za kazneno djelo u kojem je okrivljenik morao obavezno imati branitelja. Na to ne može utjecati ni izjava okrivljenika o odustanku od prava na branitelja jer je riječ o obveznoj obrani koje se on ne može odreći, pa je sud bio dužan sam postaviti mu branitelja po službenoj dužnosti. (Odluka USRH, U-III-38/2011 od 25. IV. 2013.).

Prema stajalištu ESLJP izraženom u predmetu Goddi v. Italije, postavljeni branitelj „mora pružiti stručnu pomoć svom klijentu, jer nije dovoljno samo postavljanje branitelja kako bi se udovoljilo članku 6. stav 3. točka c) EKLJP.“ Pritom ESLJP podsjeća da EKLJP zahtijeva „zaštitu stvarnih i efikasnih prava, a ne prava koja su to samo naizgled.“⁴⁸

Nema povrede članka 6. Konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, u slučaju kada sud postavi branitelja protiv volje optuženika, ako je učinjeno u interesu pravde i kako bi se osigurala adekvatna obrana (Odluka Suda BiH broj X-KR-05/70 od 06. 04. 2006. Vidi i odluku ESLJP u predmetu Croissant v. Germany, presuda od 25. 09. 1992.).

3) *Obrana siromašnih osoba.* Odbrana siromašnih osoba proizlazi iz odredbe čl.2 9. st. 1. podst. 4. Ustava RH i čl. 6. st. 3. toč.c EKLJP. U ZKP u čl. 72. uređuju zakonske pretpostavke, postupak i način na koji okrivljenik ostvaruje pravo na „besplatnog branitelja“, na branitelja na teret proračunskih sredstava. Prema navedenoj oderdbi, svako ima pravo,

---

48) Vidi odluke ESLJP u predmetima: *Artico v. Italije* (1980) i *Goddi v. Italije* (1984).

kada to nalažu interesi pravde, na besplatnu pravnu stručnu pomoć ako nema sredstava da plati branitelja.⁴⁹ Naime, ako postoje posebne okolnosti koje opravdavaju da se prihvati zahtjev okrivljenika da mu se postavi branitelj ako prema svom imovnom stanju ne može podmiriti troškove obrane, na njegov zahtjev postaviti će mu se branitelj na teret proračunskih sredstava čime će se ostvariti pravo na pravnu pomoć.⁵⁰

4. Pojam i sadržaj prava na obranu – kao najvažnijeg prava okrivljenika u kaznenom postupku

4.1. Opće odredbe o pravu na odbranu

Pravo na obranu u kaznenom postupku je jedno od najvažnijih prava okrivljenika. U teoriji kaznenog procesnog prava teško je pronaći preciznu i iscrpnu definiciju pojma „prava obrane“. Načelno, pravo obrane čini skup propisa kojima se okrivljeniku daje pravna mogućnost da se u tijeku čitavog kaznenog postupka brani sam ili uz pomoć branitelja i predstavlja jedno od temeljnih prava okrivljenika. Ovo subjektivno pravo okrivljenog čini sveukupnost procesnih prava koja su mu stavljena na raspolaganje radi obrane od optuženja. Što je pravo obrane sadržajno bogatije to će okrivljenik imati veće mogućnosti da se u tijeku kaznenog postupka suprotstavi optužbi. Ono je istovremeno i ustavno (čl. 29. Ustava RH), zakonsko (čl. 5. i čl. 64. ZKP), međunarodno pravo (čl. 14. MPGPP, čl. 6. st. 1. i 3. EKLJP) te bitna sastavnica prava na pošteno suđenje.

4.2. Ustavnopravna zajamčenost prava na odbranu

U odredbama čl.29. st.2. Ustava RH⁵¹ sadržan je katalog pojedinačnih prava obrane. Tako, u slučaju sumnje ili optužbe zbog kažnjivog djela optuženik ima pravo: da u najkraćem roku bude obaviješten potanko i na jeziku koji razumije o naravi i razlozima optužbe koja se diže protiv njega

---

49) O tome više: D. Krapac, KPP, 2007., 202-203.; Vidi presudu ESLJP u predmetu *Perks i dr. v. Velike Britanije* (2002).

50) Čl. 72. st. 1. ZKP: „Kad obrana nije obvezna, okrivljeniku se može, na njegov zahtjev, nakon primitka rješenja o provođenju istrage odnosno podizanja optužnice za kaznena djela za koja se istraga ne provodi ili kada istraga nije provedena, do pravomoćnog dovršetka kaznenog postupka imenovati branitelj na teret proračunskih sredstava, ako prema svom imovinskom stanju ne može podmiriti troškove obrane bez ugrožavanja vlastitog uzdržavanja i uzdržavanja svoje obitelji ili osoba koje je po zakonu dužan uzdržavati, a složenost, težina ili posebne okolnosti predmeta to opravdavaju.“

51) Ustav RH, NN br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

i o dokazima koji ga terete, da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu obrane, na branitelja i nesmetano uspostavljanje veze s braniteljem, i s tim pravom mora biti upoznat, da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava da plati branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja pod uvjetom propisanim zakonom, da mu se sudi u njegovoj nazočnosti, ukoliko je dostupan sudu, da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da zahtijeva da se osigura nazočnost i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe te na besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu. Iz navedenog proizlazi da je pravo na obranu okrivljenika u kaznenom postupku zajamčeno i Ustavom.

4.3. Međunarodnopravna zajamčenost prava na obranu

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (MPGPP)⁵² propisuje da svatko ima pravo da njegova stvar bude pravično i javno saslušana od strane nadležnog i nepristranog suda (čl.14. st.1.), da u najkraćem roku, potanko i na jeziku koji razumije bude obaviješten o naravi i razlozima optužbe protiv njega (čl.14. st.3. toč.a), da ima odgovarajuće vrijeme i uvjete za pripremu svoje obrane i za razgovore sa braniteljem kojeg sam izabere (čl.14. st.3. toč.b), da mu se sudi bez prekomjernog odlaganja (čl.14. st.3. toč.c), da mu se sudi u njegovoj prisutnosti i da se brani sam ili uz pomoć službenog branitelja po svom osobnom izboru, da ga se, ako nema svog branitelja, uputi u pravo na njegov izbor i da mu se uvijek kad to nalažu interesi pravde po službenoj dužnosti dodijeli besplatni branitelj svaki put kad on nema dovoljno sredstava da plati branitelja (čl.14.st.3. toč.d), da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao svjedoka optužbe (čl.14. st.3. toč.e), da ima besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu (čl.14. st.3. toč.f). Radi se o važnim garancijama prava na obranu koja su dužna poštovati sve države koje su ratificirale Pakt na način da ih neposredno primjenjuju ili da ih izričito propišu svojim unutarnjim propisima.

Europska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP) međunarodni je ugo-

---

52) Rezolucija generalne skupštine UN, br. 202A (XXI) od 16.12.1966., Službeni list SFRJ 7/1971 koji je RH preuzela Notifikacijom o sukcesiji od 08.10.1991., NN - Međunarodni ugovori br. 12/93.

vor Vijeća Europe o zaštiti ljudskih prava i sloboda⁵³ koja sadrži katalog ljudskih prava i temeljnih sloboda koji se njome jamče i kojom se uređuje konvencijski nadzorni sustav tih prava. Republika Hrvatska stranka je te Konvencije i svih pripadajućih protokola koji su na snazi.⁵⁴ Konvencija i svi drugi međunarodni ugovori, sklopljeni i potvrđeni u skladu sa Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, u pravnom poretku RH po pravnoj su snazi iznad zakona, ali ne i iznad Ustava. Čl.6. Konvencije uređuje pravo na pošteno suđenje čiji poseban aspekt je pravo na pošteno suđenje u stvarima kaznene naravi.

5. Procesna načela koja čine bitni aspekt prava na obranu okrivljenika

Većina općih načela kaznenog prava i postupka prihvaćena je i uređena i u međunarodnom pravu. Tako, sadržana su u Općoj deklaraciji o pravima čovjeka, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i sloboda te statutima Haaškog tribunala (MKSJ) i Međunarodnog kaznenog suda (MKS).⁵⁵ Osnovna načela kaznenog prava i postupka imaju stoga svoju ustavnu, međunarodnopravnu i zakonsku utemeljenost i zajamčenost.⁵⁶ U domaćem pravu temeljna načela kaznenog prava i postupka sadržana su u Ustavu RH, Kaznenom zakonu, Zakonu o kaznenom postupku te drugim procesnim zakonima, kao i u odlukama visokih kaznenih sudova u RH, posebno Ustavnog suda RH. U kontekstu prava okrivljenika u kaznenom postupku, posebno treba ukazati na; (a) načelo presumpcije nevinosti, (b) načelo „jednakosti oružja“ i (c) načelo „pravičnog postupka“.

---

53) J. Omejec, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava*, Strasbourški *acquis*, II. dopunjeno izdanje, Novi informator, Zagreb 2014., 3-15: „Konvenciju su 04.11.1950. u Rimu potpisale Belgija, Danska, Francuska, Njemačka, Island, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Turska i Ujedinjeno Kraljevstvo, a 28.11.1950. još i Grčka i Švedska. Konvencija je stupila na snagu nakon polaganja 10 isprava o ratifikaciji, 03.09.1953. Stranke Konvencije svih je 47 država članica Vijeća Europe.“

54) Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokola br. 1, 4, 6, 7 i 11 uz Konvenciju, NN-Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99 - pročišćeni tekst 8/99 - ispravak, Zakon o potvrđivanju Protokola br. 12 uz Konvenciju, NN-Međunarodni ugovori, br. 14/02, Zakon o potvrđivanju Protokola br. 13 uz Konvenciju, NN-Međunarodni ugovori, br. 14/02, Zakon o potvrđivanju Protokola br. 14 uz Konvenciju, NN-Međunarodni ugovori, br. 1/06.

55) Više o tome: *Cassese, A., International Criminal Law*, Oxford, 2003.,³⁸⁹.

56) O temeljnim načelima međunarodnog kaznenog prava, v.B. Pavišić / T. Bubalović, *Međunarodno kazneno pravo*, Pravni fakultet u Rijeci, Rijeka 2013., 14-34.

a) Načelo presumpcije nevinosti

Pretpostavka nevinosti (*praesumptio innocentiae*) je načelo suvremenog kaznenog postupka, prema kojem je svako nevin za kazneno djelo dok se pravomoćnom presudom suda ne utvrdi njegova krivnja. Načelo nevinosti zajamčeno je Ustavnom RH, međunarodnim pravom o ljudskim pravima te posebno Zakonom o kaznenom postupku ali i drugim procesnim zakonima. ZKP sadrži i posebna pravila o tome da osumnjičenik, odnosno optuženik nije dužan iznositi svoju odbranu pred sudom,⁵⁷ optuženik nije dužan dokazivati svoju nevinost u kaznenom postupku, teret dokazivanja je na tužitelju, u slučaju sumnje sud uvijek mora ići u korist optužene osobe (pravilo *in dubio pro reo*). Presumpcija nevinosti je biti element *svakog pravičnog kaznenog suđenja*.

b) Načelo „jednakosti oružja“

Načelo procesne jednakosti stranaka („jednakosti oružja“ - *equality of arms*) u biti znači jednakost procesnih prava stranaka u kaznenom postupku. Ovo načelo nalaže jednako tretiranje optuženika i tužitelja. Kazneni postupak “ne bi bio pravičan ako bi se odvijao u uslovima koji optuženika neopravdano stavljaju u nepovoljniji položaj u odnosu prema tužitelju”.⁵⁸ Ipak, načelo jednakosti oružja ne zahtijeva potpunu jednakost stranaka u kaznenom postupku jer ta ravnoteža među strankama u potpunosti i nije moguća zbog različitih pravnih položaja koje stranke imaju u kaznenom postupku.⁵⁹ Načelo „jednakosti oružja“ ima više bitnih sastavnica: pravo na pristup informacijama, aktivno sudjelovanje u postupku, pravo optuženika da u postupku poduzima sve radnje koje može preduzeti i tužitelj, pravo i mogućnost suprotstavljanja argumentima protivne stranke,⁶⁰ pravo pozivanja svjedoka obrane pod istim uvjetima kao što se pozvaju svjedoci optužbe.⁶¹

Načelo „jednakosti oružja“ nastalo je i razvijeno u praksi ESLJP kroz primjenu odredbe čl. 6. EKLJP. U brojnim judikatima ESLJP je načelo

---

57) Prema odluci ESLJP u predmetu *Minelli vs Španije* taj Sud je izrekao da optuženi nije dužan dokazivati da nije počinio kazneno djelo koje mu se optužbom stavlja na teret.

58) Odluke ESLJP u predmetima: *Delcourt v. Belgije* od 17. I. 1970., *Steel/Morris v. Ujedinjenog Kraljevstva* od 15. I. 2005.

59) Usp. D. Krapac, KPP, 2003., 109.

60) Odluka ESLJP u predmetu *Barbera, Messegue and Jabardo v. Spain*, A. 146, 1988.

61) Odluka ESLJP u predmetu *Bonisch v. Austria*, A. 92, 1985.

„jednakosti oružja“ proklamirao jednim od osnovnih elemenata prava na „pravični postupak.“⁶² Prema pravnim shvatanjima tog suda, temeljna je postavka da je načelo „jednakosti oružja“ jedno je od bitnih sastavnica i konstitutivni element prava na „pravični postupak“ iz čl. 6. EKLJP te istodobno i važan segment okrivljenikovog prava na obranu. Više je odluka u kojima je ESLJP zauzimao pravna shvaćanja o tumačenju i primjeni tog načela: *Feldbrugge v. Netherlands*,⁶³ *Engel i dr. protiv Nizozemske*,⁶⁴ *Kovač protiv Hrvatske*.⁶⁵

c) Načelo „pravičnog postupka“

Načelo „pravičnog postupka“ se danas u savremenoj kaznenoprocenoj teoriji smatra glavnim načelom kaznenog procesnog prava, koje sadrži pravne standarde zaštite osnovnih ljudskih prava osumnjičenika odnosno optuženika u kaznenom postupku.⁶⁶ Pravičan postupak je onaj postupak koji okrivljeniku jamči ostvarenje više njegovih osnovnih procesnih prava, među kojima i prava na obranu u kaznenom postupku.⁶⁷ Glavni zahtjev ovoga načela je zabrana razlikovanja između subjekata u kaznenom postupku koje bi umanjivalo njihova prava u postupku, odnosno zabranu razlikovanja njihova procesnog položaja. Upravo minimalna prava obrane optuženika omogućuju kompenzaciju nejednakosti između optuženika kao građanina i tužitelja kao predstavnika državne vlasti.⁶⁸

Načelo pravičnog postupka je sadržano u čl. 6. i 13. EKLJP koji određuju pravo na pravično saslušanje (*right to fair trial*), te čl. 2., 3. i 4. Protokola 7., prema kojima svako ima pravo na pravično i nepristrano suđenje i da zakonom ustanovljeni sud u razumnom roku odluči o njegovim pra-

---

62) E. Ivičević-Karas, *Načelo jednakosti oružja kao konstitutivni element prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol.57, No.4-5, studeni 2007., 761-788.; *Osvrt na reformu hrvatskog kaznenog postupka kroz prizmu okrivljenikovog prava na pravičan postupak*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br.68., 2014., 475-496.

63) Odluka ESLJP u predmetu *Feldbrugge v. Netherlands*.

64) Vidi i odluke ESLJP u predmetima *Vatuti v. Francuske* od 13. IV. 2006. i *Guilloury v. Francuske* od 22. VI. 2006.

65) Odluka ESLJP, *Kovač protiv Hrvatske* od 12. VII. 2007.

66) D.Krapac, KPP, 2010., 79.; Usp. S.Rodin, *Ustavnopravni aspekti primjene Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Zbornik PF u Zagrebu, 48 (1998) 1, 85-116.

67) D. ^{Krapac}, KPP, 2007., 117-122.

68) D. ^{Krapac}, KPP, 2007., 116-122.

vima. Pravo na pravično suđenje najznačajnije je konvencijsko pravo u judikaturi i praksi ESLJP.

Kazneno procesno pravo u RH u potpunosti prihvaća pravo na pravično suđenje. ZKP RH sadrži više pojedinačnih procesnih prava kojima se omogućava ostvarivanje ovog načela. Prije svega, temeljno je procesno pravilo da nitko nedužan ne smije biti osuđen, a da počinitelj kaznenog djela nadležni sud u zakonito pokrenutom i provedenom postupku izrečne zasluženu kaznenopravnu sankciju. Zatim, to su i pravagrađanina da o kaznenoj optužbi protiv njega odluči zakonom određeni sud, pravo na suđenje bez odlaganja, pravo prisustvovanja suđenju, zabrana ponovnog suđenja u istom kaznenom predmetu, pravo na upotrebu jezika i pisma, pravo na obrazloženu sudsku odluku te neka druga.

ESLJP u svojoj odluci u predmetu Erkapić protiv Hrvatske od 25. IV. 2013. podsjeća da „kada se utvrđuje je li postupak u cjelini bio pravičan, potrebno je uzeti u obzir jesu li poštovana prava obrane. Osobito se mora ispitati je li podnositelju zahtjeva pružena prilika osporiti vjerodostojnost dokaza i usprotiviti se njegovoj upotrebi.“⁶⁹

Prema ustavnosudskoj praksi, sastavni dio prava na pravično suđenje jest i pravo na suđenje pred zakonom ustanovljenim neovisnim i nepristranim sudom. Ustavni sud RH u svojoj odluci broj: U-III-282/2008 od 2. VI. 2010. ističe da nepristranost suda podrazumijeva da sud i njegov sastav jamče dovoljno sigurnosti kojom isključuju svaku opravdanu sumnju u nepristranost suda. Sudovi upravo time što nastupaju kao nepristrani, pridonose povjerenju javnosti koje je nužno u demokratskom društvu.⁷⁰

U ovom kontekstu važna je i odluka Ustavnog suda RH broj: U-III-2160/2011 od 9. V. 2013., u kojoj je izričito istaknuto da je obveza sudova da, u cilju osiguranja pravičnog suđenja o optužbi zbog kažnjivog djela, omoguće okrivljenom da iznosi dokaze kojima bi potkrijepio svoje navode, a pogotovo one od kojih ovisi odluka o njegovoj krivnji.

6. "Minimalna prava obrane" okrivljenika u kaznenom postupku

Minimalnim pravima obrane u teoriji kaznenog procesnog prava smatraju se prava obrane koja predstavljaju najniži prag okrivljenikove zaštite

---

69) Odluka ESLJP, *Lisica protiv Hrvatske* od 25. veljače 2010.

70) Vidi i presudu ESLJP *Mežnarić protiv Hrvatske* od 15. srpnja 2005.

u kaznenom postupku zajamčene u člancima 29. st.2. Ustava RH, čl.6. st.3. EKLJP, te čl.14. MPGPP.⁷¹ Pored već navedenog prava na materijalnu i formalnu obranu, u nastavku rada dat će se samo kratki prikazi ostalih minimalnih prava obrane okrivljenika u kaznenom postupku.

6.1. Pravo na obavijest o prirodi i razlozima optužbe

Okrivljenik ima u skladu sa ZKP-om pravo u najkraćem mogućem roku, na njemu razumljiv način, biti upoznat sa osnovama sumnje da je počinio kazneno djelo i razlozima optužbe.⁷² Poznavanje predmeta i razloga optužbe znači poznavanje činjenica koje prema odredbama Kaznenog zakona predstavljaju tzv. zakonsko biće kaznenog djela i njegovu pravnu kvalifikaciju. Kako je to već navedeno, hrvatski Ustav, međunarodne konvencije i pakt su pravni izvori iz kojih izvire i na kojima se temelje okrivljenikova temeljna prava iz čl.64. st.1. ZKP-a. Okrivljenik i njegov branitelj imaju pravo zahtijevati da im se specificira činjenična i pravna osnova optužbe.⁷³ Informacija o prirodi i razlozima optužbe mora biti iscrpna u mjeri nužnoj za dobru pripremu obrane. O jamstvu glede obavijesti o optužbi ESLJP se izjasnio u brojnim odlukama.⁷⁴ Pravo okrivljenika da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega prvi je i nužan preduvjet učinkovite obrane⁷⁵. Ako okrivljenik ne može ostvariti pravo na obavijest o prirodi i razlozima optužbe nema jednakosti oružja među strankama. Pojam optužbe moguće je definirati kao „službenu obavijest“ koju pojedincu daje nadležna vlast o tvrdnji da je počinio kazneno djelo.⁷⁶ Moguća su i ograničenja prava na obavijest o optužbi, u smislu odgode obavijesti iz čl.218.

---

71) I. Josipović / D. Krapac / P. Novoselec, *Stalni Međunarodni Kazneni sud*, I. Izdanje, NN, Hrvatski Pravni centar, Zagreb 2001., 5-164; D. Plejić-Marković, *Pogled prema utemeljenju jednog stalnog međunarodnog kaznenog suda u okviru UN*, HLJKPP, br.1/1998, 477-487; Rimski status Međunarodnog kaznenog suda čl.67. st.1.: “Pri odlučivanju o bilo kojoj točki optužnice optuženik ima pravo na javnu raspravu uz obzir na odredbe ovog Statuta, na pravično i nepristrano suđenje te na sljedeća minimalna jamstva, pod uvjetom pune ravnopravnosti.”

72) Čl. 64. st. 1. toč. 1. ZKP

73) Vidi odluke ESLJP u predmetu *Pèlissier i Sassi protiv Francuske*, od 25. ožujka 1999., *Dallos v. Hungary*, od 01. ožujka 2001.

74) Odluka ESLJP *Atti and Tedik v. Turkey*, od 20. listopada 2009.

75) S. Trechsel, *Human rights in criminal proceedings*, Oxford: Oxford University Press, 2005., 193.

76) Odluka ESLJP *Eckle v. Germany*, od 15. srpnja 1982.

st.1. ZKP.⁷⁷ Iako ima suprotnih mišljenja kako je katalog kaznenih djela za koje je dopušteno ovo ograničenje postavljen preširoko⁷⁸ moguće je zaključiti da usvojeno rješenje uvažava načelo razmjernosti, te predstavlja osiguranje poštivanja prava obrane u prvom stadiju postupka, konkretno prava na obavijest o optužbi.⁷⁹

6.2. Pravo služiti se svojim jezikom i pravo na tumača odnosno prevoditelja

U čl.29. st.2. podst.1. i 7. Ustava RH sadržane su odredbe o okrivljenikovom pravu na besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljuje na sudu. Ta je ustavna odredba razrađena u čl.8., čl.64. st.1. i 2., čl.280. st.1. i čl.290. st.1. ZKP. To pravo zajamčeno je i u odredbama Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica i manjina u RH,⁸⁰ te u Zakonu o uporabi jezika i pisma nacionalnih manja u RH. Isto pravo okrivljeniku je zajamčeno čl.6. st.3. EKLJP.

U načelnim odredbama čl.8. st.3. ZKP propisano je pravo stranaka da se u postupku služe svojim jezikom, uključujući i znakovni jezik gluhih i gluhoslijepih. Ako se radnja u postupku ne vodi na jeziku koji osoba govori i razumije, osigurat će se usmeno prevođenje odnosno prevođenje ili tumačenje znakovnim jezikom gluhih i gluhoslijepih onoga što ona odnosno drugi iznosi te isprava i drugog pisanog dokaznog materijala koji se izvodi uz obvezu pismenog konstatiranja dane pouke i izjave sudionika. Glede okrivljenikovog prava na tumača, valja napomenuti da je to pravo prošireno kroz dvije zakonodavne Novele iz 2013.⁸¹ te usklađeno sa Direktivom o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima.⁸²

Okrivljenik ima pravo i na prevođenje razgovora i dopisivanje s braniteljem potrebnih radi pripreme obrane, podnošenja pravnog lijeka ili

---

77) Čl. 218.a st. 1. ZKP.

78) L. Valković, *Procesna prava obrane prema V. Noveli Zakona o kaznenom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 20/2, 2013., 527.

79) E. Ivičević-Karas, *Osvrt na reformu hrvatskog kaznenog postupka kroz prizmu okrivljenikovog prava na pravičan postupak*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br.68, 2014., 475-496.

80) NN br.105/00 i 36/01.

81) Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, NN br. 145/13.

82) Čl. 8. st. 5. ZKP/08, Direktiva 2010/64/EU.

poduzimanja drugih radnji u postupku ako je to potrebno za korištenje procesnih prava obrane koje će se osigurati na zahtjev okrivljenika. Okrivljenik kojem je oduzeta sloboda može dostavljati tijelu koje vodi postupak podneske na svom jeziku.⁸³ Postoji povreda čl.6. st.3. toč.a EKLJP ako okrivljeniku nije bilo omogućeno da se služi jezikom koji se koristi u svakodnevnoj komunikaciji ili jezikom koji razumije. Besplatno prevođenje mora biti osigurano u mjeri koja je dovoljna da jamči pravično suđenje.

6.3. Pravo na besplatnu pravnu pomoć

Okrivljenik koji ne može podmiriti troškove branitelja u slučajevima kada po ZKP obrana nije obvezna, a postoje posebne okolnosti koje opravdavaju da se prihvati zahtjev okrivljenika da mu se postavi branitelj ako prema svom imovnom stanju ne može podmiriti troškove obrane na njegov zahtjev, postaviti će mu se branitelj na teret proračunskih sredstava čime će se ostvariti pravo na pravnu pomoć.⁸⁴ U čl.72. ZKP se uređuju zakonske pretpostavke, postupak i način na koji okrivljenik ostvaruje pravo na „besplatnog branitelja“, na branitelja na teret proračunskih sredstava⁸⁵. O pravu na branitelja iz proračunskih sredstava govori se u načelima kaznenog postupka.⁸⁶ To je pravo predviđeno u čl.29. st.1. podst.4. Ustava RH i čl.6. st.3. toč.c EKLJP. Pravo na pravnu pomoć u ZKP postoji kada obrana nije obvezna, a okrivljenik prema svom imovnom stanju ne može podmiriti troškove obrane. Dva se uvjeta kumulativno moraju ispuniti za ostvarenje prava na imenovanje branitelja na teret proračunskih sredstava. Prvi se odnosi na imovinsko stanje okrivljenika koje je takvo da ne može podmiriti troškove obrane, a da pri tome ne ugrozi vlastito uzdržavanje i uzdržavanje svoje obitelji ili osoba koje je dužan uzdržavati. Osim toga potrebno je da se ostvari i jedan od drugih zakonom propisanih čimbenika

---

83) Odluke Vrhovnog suda RH, I Kž-194/1995-4, presuda i rješenje od 30. kolovoza 1995., I Kž-217/2008-3, rješenje od 22. travnja 2008.

84) Čl. 72. st. 1. ZKP: „Kad obrana nije obvezna, okrivljeniku se može, na njegov zahtjev, nakon primitka rješenja o provođenju istrage odnosno podizanja optužnice za kaznena djela za koja se istraga ne provodi ili kada istraga nije provedena, do pravomoćnog dovršetka kaznenog postupka imenovati branitelj na teret proračunskih sredstava, ako prema svom imovinskom stanju ne može podmiriti troškove obrane bez ugrožavanja vlastitog uzdržavanja i uzdržavanja svoje obitelji ili osoba koje je po zakonu dužan uzdržavati, a složenost, težina ili posebne okolnosti predmeta to opravdavaju.“

85) Usp. odluku i rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, br. U-I-722/2009 od 6. travnja 2011. (NN i www.usud.hr)

86) Čl. 5. st. 2. ZKP.

od kojih je najvažniji složenost predmeta, težina ili posebne okolnosti koje to opravdavaju.⁸⁷ESLJP je objektivizirao kriterije besplatne pravne pomoći u više svojih odluka.⁸⁸

6.4. Pravo na odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu obrane

Okrivljeniku se mora osigurati dovoljno vremena i mogućnosti za pripremu obrane.⁸⁹Konvencijska⁹⁰ i ustavna jamstva⁹¹ odnose se kako na okrivljenika tako i na njegovog branitelja. Okrivljenikovo pravo da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane izraz je i načela jednakosti oružja stranaka u kaznenom postupku. Ovo pravo proizlazi iz odredbi čl. 5. st. 4. te čl. 64. st. 1. toč. 5. i 6. ZKP. Je li došlo do povrede prava na odgovarajuće vrijeme potrebno za pripremu obrane i jesu li ostvarene mogućnosti te pripreme je faktičko pitanje (*quaestio facti*) ovisno o okolnostima cjelokupnog konkretnog slučaja, uzimajući u obzir stupanj okrivljenikove odgovornosti za nedostatak vremena za pripremu. Zakon predmetnim odredbama nalaže da se okrivljeniku: a) osigura dovoljno vremena za pripremanje obrane i b) osiguraju mogućnosti za obranu. Odgovarajuće vrijeme iz čl. 6. st. 3. toč. b Konvencije ovisit će o nizu okolnosti konkretnog slučaja poput činjenične i pravne složenosti slučaja, stadiju postupka, o tome brani li se okrivljenik sam ili uz pomoć branitelja, o opterećenosti branitelja. Drugi aspekt ovog prava koji se odnosi na odgovarajuće mogućnosti za pripremu obrane neminovno uključuje pravo na branitelja i tijekom prethodnog postupka, a posebice ako je okrivljenik u istražnom zatvoru, ali i ostala minimalna prava obrane. Neke od poznatijih odluka u kojima ESLJP procjenjivao prikladnost trajanja vremena ostavljenog obrani za pripremu obrane jesu: *Twalib*⁹², *Albert i Le Compte*⁹³, *Campbell i Fell*⁹⁴, te *Hadjianastassiou*.⁹⁵ Optuženiku se mora omogućiti da svoju obranu organizira na odgovarajući način i bez ikakvih ograničenja glede

---

87) ESLJP *Artico v. Italy*, presuda od 13. svibnja 1980.

88) ESLJP *Daud v. Portugal*, od 21. travnja 1998. i druge.

89) Čl. 64. st. 1. toč. 6., čl. 5. st. 4. ZKP.

90) Čl. 6. st. 3. toč. b EKLJP.

91) Čl. 29. st. 2. Ustava RH.

92) ESLJP *Twalib v. Greece*, presuda od 09. lipnja 1998.

93) ESLJP *Albert i Le Compte v. Belgium*, presuda od 10. veljače 1983.

94) ESLJP *Campbell i Fell v. United Kingdom*, presuda od 28. lipnja 1984.

95) ESLJP *Hadjianastassiou v. Greece*, presuda od 16. prosinca 1992.

mogućnosti podnošenja svih relevantnih argumenata obrane pred raspravni sud, te da na taj način utječe na ishod postupka.⁹⁶ Pitanje prikladnosti vremena i mogućnosti koje se optuženiku stavlja na raspolaganje mora se ocijeniti u svjetlu okolnosti svakog pojedinog predmeta.⁹⁷

6.5. Pravo na uvid u spise predmeta

Pravo na uvid u spis predmeta, uključujući i mogućnost kopiranja pojedinih dokumenata, predstavlja ključnu mogućnost za pripremu okrivljenikove obrane.⁹⁸ Zakonom je propisano pravo na uvid u spis predmeta kao i sadržaj tog prava⁹⁹ koje se ostvaruje od trenutka obavijesti o optužbi, odnosno čim je okrivljenik ispitan.¹⁰⁰ Pravo na uvid u spis obuhvaća prava razgledavanja, prepisivanja, kopiranja i snimanja spisa predmeta u skladu sa zakonom, a tužiteljevog spisa u skladu sa posebnim zakonom.¹⁰¹ Pravo na uvid u spis obuhvaća i razgledavanje predmeta koji služe za utvrđivanje činjenica u postupku. Okrivljenik i branitelj imaju pravo na uvid u spis: a) nakon što je okrivljenik ispitan, ako je ispitivanje obavljeno prije donošenja rješenja o provođenju istrage, odnosno prije dostave obavijesti iz članka 213. st.2. Zakona, b) od dostave rješenja o provođenju istrage, c) od dostave obavijesti iz čl.213. st.2. Zakona, d) od dostave privatne tužbe.¹⁰² Među moguća ograničenja prava na uvid u spis predmeta koncipirana su kao iznimke dopuštene pod određenim uvjetima.¹⁰³ Zakonom još uvijek nije definiran sadržaj spisa predmeta,¹⁰⁴ a problem predstavlja i to što je ostvarivanje prava na uvid u tužiteljev spis uređeno poslovníkom tužitelj-

---

96) ESLJP *Connolly v. Great Britain*, presuda od 26. lipnja 1996., te *Mayzit v. Rusia*, presuda od 20. siječnja 2005.

97) ESLJP *Dolenc v. Croatia*, presuda od 26. studenog 2009.; *Gregičević v. Croatia*, presuda od 10. srpnja 2012., prema: M. Pajičić / L. Valković, *Presude ESLJP protiv RH zbog povrede prava na pravično suđenje*, HLJKPP, vol.19., br. 2/12, Zagreb 2012., 784-791.

98) E. Ivičević-Karas, E., *Osvrt na reformu hrvatskog kaznenog postupka kroz prizmu okrivljenikovog prava na pravični postupak*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br.68, LIII/2014, 484-485.

99) Čl. 183. st. 1. i čl.184. st. 1. ZKP.

100) Čl. 184. st. 4. toč.1. ZKP.

101) Čl. 183. st. 1. ZKP.

102) Čl. 184. st. 4. toč. 1-5. ZKP

103) Čl. 184.a ZKP

104)Z. Đurđević, *Rekonstrukcija, konstitucionalizacija, europeizacija hrvatskog kaznenog postupka, V. Novelom ZKP/08*, HLJKPP, vol.20/2, Zagreb, 315-362; L. Valković, L., *Procesna prava obrane prema V. Noveli Zakona o kaznenom postupku*, HLJKPP, vol.20/2, Zagreb, 521-554.

stva, dakle podzakonskim aktom.¹⁰⁵

6.6. Pravo na nesmetano i slobodno komuniciranje s braniteljem

Važan aspekt prava okrivljenika na branitelja jest i njegovo pravo na komunikaciju s braniteljem bez nadzora i ograničenja. EKLJP ne predviđa izričito ovo pravo, ali je ono zajamčeno Ustavom RH u čl.29. st.2. podst.3. („...*nesmetano uspostavljanje veze s braniteljem*“), koje je konkretizirano u čl.75. st.1. i čl.76. st.1. ZKP. Čl.75. uređuje pravo uhićenika na slobodan i neometan razgovor s braniteljem (st.1.) i ograničenje tog prava (st.2.). Članak 76. ZKP uređuje pravo okrivljenika koji se nalazi u pritvoru (čl.112-118.) ili istražnom zatvoru (čl.122-144.) ili mu je određen istražni zatvor u domu (čl.119-121.). Posebno je propisano pravo na dopisivanje sa braniteljem i razgovor s njim bez nadzora, sudska ograničenja tog prava, sudska zaštita tog prava i najdulje trajanje nadzora. Pravo okrivljenika na nesmetanu komunikaciju s braniteljem nije apsolutno, jer i ono može biti pod određenim uvjetima i iz opravdanih razloga ograničeno. Ustavno načelo razmjernosti utvrđuje da se slobode i prava zajamčene Ustavom mogu ograničiti samo zakonom da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje, te da svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenje u svakom pojedinom slučaju.¹⁰⁶ ESLJP je u mnogim presudama zauzeo stav da se branitelju mora omogućiti slobodna i nesmetana komunikacija s okrivljenikom uz puno poštovanje, povjerljivosti komunikacije, bilo usmene ili pisane.¹⁰⁷

6.7. Pravo ispitati suokrivljenike, svjedoke i vještake

Ustavom RH je propisano i pravo ispitati ili dati ispitati svjedoke optužbe i zahtijevati da se osigura nazočnost i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao svjedoka optužbe.¹⁰⁸ Na opisani način okrivljeniku se u okviru prava na pošteno suđenje jamče dva prava: a) pravo da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i b) da se osigura nazočnost i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe. Smisao odredbi je okrivljenika staviti u položaj „jednakosti“ s položajem tužitelja

---

105) Poslovník državnog odvjetništva, Zagreb, 31.12.2013., NN br. 5/14.

106) Čl. 16. Ustava RH.

107) ESLJP *S. v Switzerland*, 1991.

108) Čl. 29. st. 2. podst. 6. Ustava RH.

u svezi sa pozivanjem i ispitivanjem svjedoka¹⁰⁹. Bit tog okrivljenikovog prava iskazana je u presudi ESLJP od 23.11.1996. god. u predmetu *Engel i dr. v. Nizozemske*¹¹⁰ u kojoj se navodi: „Ova odredba ne zahtijeva pozivanje i ispitivanje svakog svjedoka u korist okrivljenika. Njezin bitni cilj, kako je to označeno riječima „pod istim uvjetima“, jest potpuna „jednakost procesnih sredstava“. S ovom odredbom nadležnim nacionalnim vlastima ostavljeno je da odluče o mjerodavnosti predloženog dokaza, sve dok je to sukladno s konceptom pravičnog postupka koji dominira člankom 6. u cjelini.“ Ovo pravo okrivljenika razrađeno je čl.64. st.1. toč.9. i 10. ZKP i odnosi se na pravo ispitivanja suokrivljenika, svjedoka i vještaka, u skladu sa zakonom.

Presudom koju je ESLJP donio u predmetu *Kovač protiv Hrvatske*, od 12. srpnja 2007. utvrđeno je da je RH prekršila odredbu čl.6. st.1. i 3. toč.d) EKLJP, jer je u konkretnom kaznenom postupku, koji se u RH vodio protiv podnositelja zahtjeva, prekršeno okrivljenikovo konvencijsko pravo da ispituje svjedoka optužbe zajamčeno u čl.6. st.3. toč.d) kao jedno od tzv. „minimalnih prava obrane“. Potrebno je ukazati i na odluku Vrhovnog suda RH, broj: I KŽ-us130/2014-10 od 30.09.2015. u kojoj je taj Sud utvrdio povredu procesnih jamstava iz čl.6. st.3. toč.d) EKLJP, povredu konfrontacijskog prava koja se sastoji u tome što je optuženik onemogućen u cijelom tijeku kaznenog postupka da ispituje suoptuženika, a iz razloga što prvooptuženik i njegovi branitelji nisu bili prisutni ispitivanju (iznošenju obrana) ostalih suoptuženika u prethodnom postupku pred državnim odvjetnikom, a nakon toga, na raspravi, svi suoptuženici odbili su odgovarati na pitanja prvooptuženika i njegovih branitelja. Takvom postupovnom situacijom prema mišljenju Vrhovnog suda RH, kao drugostupanjskog suda povrijeđena je odredba čl.6. st.3. toč.d) Konvencije, prema kojoj „svatko optužen za kazneno djelo ima pravo da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i zahtijeva da se osigura prisustvo svjedoka pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe.“¹¹¹

---

109) S. Marković, *Još o povredipravanapravičnosuđenje u odnosunanemogućnostneposrednog-saslušanja svjedoka*, Informator, br.5945., od 26. veljače 2011., 15.; *Načelo "jednakostioružja" kaojedan od zahtjevaprvanapravičnosuđenje*, Informator, br.5904., Zagreb od 06. listopada 2010.

110) ESLJP *Engel and others v. The Netherlands*, presuda od 08. lipnja 1976.

111) Vrhovni sud RH, br. I KŽ-us130/14-10, rješenje od 30. rujna 2015.

ZAKLJUČAK

Hrvatski kazneni postupak znatno je reformiran u periodu od 2008. god. do 2014. godine, a rezultati te reforme sadržani su u Zakonu o kaznenom postupku iz 2008. i njegovim važnim Novelama. U svezi prava obrane okrivljenika u kaznenom postupku novi ZKP donio je brojne novosti zajedno s novim stranačkim modelom kaznenog postupka, te posebno novom ulogom branitelja od kojeg se traži poseban odnos u vezi sa sposobnošću učinkovitog odgovora državnom odvjetniku i pružanja optuženiku „dobre obrane“. Uvedena su značajna jamstva pravičnog postupka, uključujući i posebno jamstva okrivljenikove obrane, dok su dopuštena ograničenja u pravilu koncipirana kao iznimke uz uvažavanje zahtjeva načela razmjernosti. Unaprijeđeno je pravo na obavijest o prirodi i razlozima optužbe, pravo na uvid u spise predmeta, kao i pravo na odgovarajuće vrijeme i mogućnost pripreme obrane, što sve zajedno doprinosi jačanju i zaštiti procesnih prava obrane. Treba, međutim, istaknuti da proces europeizacije hrvatskog kaznenog postupka nije završen. Pojedina zakonska rješenja još uvijek ne zadovoljavaju visoke standarde procesnih prava obrane koja proizlaze iz ustavnog i konvencijskog prava. Međutim, imajući u vidu judikaturu Europskog suda za ljudska prava da taj Sud tumači Konvenciju kao „živući dokument“ i kroz sudsku praksu nadograđuje tekst Konvencije u skladu sa okolnostima suvremenog razumijevanja zaštite sadržane u njenim odredbama, činjenicu kako je namjera Konvencije jamčiti prava koja nisu teoretska i iluzorna već praktična i učinkovita, može se reći da je ZKP/08 i njegove Novele prihvatio u najvećoj mjeri opće međunarodne pravne standarde i kriterije, kao međunarodnu garanciju, kojima se svakom optuženiku jamči djelotvorno ostvarenje njegovog ljudskog prava na obranu u kaznenom postupku, te osigurava pretpostavke zakonitog i poštenog suđenja u kojem će optuženi građanin moći ostvariti svoja ustavna i zakonska prava pred kaznenim sudom.

RIGHT OF DEFENCE PURSUANT TO THE CRIMINAL PROCEDURE ACT OF THE REPUBLIC OF CROATIA

ABSTRACT

In this paper the authors provide a legal overview of an important right of the defendant – the right of defence in a criminal procedure. The overview is provided in accordance with the Criminal Procedure Act of the Republic of Croatia. In addition to the individual rights constituting the right of defence, special attention is given to the so-called “minimum rights of defence”, guaranteed under the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In the central section of the paper, the authors determine and analyse the legal framework of the right of defence, in which analysis special focus is laid on substantive and formal defence, the latter including mandatory and optional defence and defence of indigent persons. The paper also considers the extent to which international principles and standards in that area have been adopted by the criminal procedure legislation. In their conclusion, the authors highlight that the international principles and general legal standards have been adopted by the criminal procedure legislation in the Republic of Croatia as an international guarantee whereunder any defendant is guaranteed effective observance of his human right of personal (substantive) and professional (formal) defence in the criminal procedure. The above-mentioned legislation hence ensures the assumptions both for a legal trial and for a fair trial, in which the accused citizen will be able to fully exercise his constitutional and legal rights before the criminal court.

Keywords: criminal procedure, legal status of the defendant, rights of the defendant, right of defence of the defendant in a criminal procedure.